

הדרכה מעשית

לתקיעת שופר

כיצד לתקוע בקלות

תקיעות ברורות ויפות

מהדורה חדשה עם הוספות רבות

תשפ"ה

© כל הזכויות שמורות למחבר

לפרטים ושאלות, הערות והארות:

א. וייל 054-8489810

8489810@Gmail.com

פתח דבר

בעסקי משך שנים בחכמת התקיעה, עלו בידי מספר הבנות פשוטות, אשר על פיהן ניתן להתרגל בקלות לתקיעה קלה בטכניקה נכונה, עד שניתן לומר שעסק התקיעות הוא חכמה פשוטה השווה כמעט לכל נפש. ואגיד נאמנה, כי תינוקות בני שלש וארבע, שאין להם שום הנחות מוקדמות אודות הדרך לתקיעה, כשהדרכתי אותם כיצד לתקוע, רגע כמימריה הוציאו קול תקיעה מן השופר, ובנסיונות ספורים כבר תקעו קולות ממושכים.

מידי שנה הנני עוסק עם כמה אנשים הרוצים להתרגל בתקיעות, ובשעה שאני חולק איתם את ההבנות דלהלן, רובם מצליחים תוך דקות (!) לתפוס את העיקרון, ובמספר ימי תירגול עצמי הם מגיעים לרמת תקיעות מצויינת. לכן אמרתי להעלות הדברים על הכתב, אולי תמצא בזה תועלת לאחרים.

ההדרכה כוללת מספר נושאים:

- א. כיצד מפיקים קולות מן השופר.
- ב. כיצד מפיקים את קולות החיוב - תקיעה שברים ותרועה, בצורה מיטבית.
- ג. השופר - כשרותו, גודלו, צורתו האידאלית שתביא לתקיעות טובות ולא תגרום לפציעת השפתיים, ניקיונו ואחסונו.

וזאת למודעי: כל הכתוב כאן אינו על פי איזו מסורת מקובלת אלא הכל לפי הבנתי בבירור המציאות, או מעצות ששמעתי מבעלי תקיעה, העמדתי אותן במבחן המציאות ומצאתי שיש לי בהם תועלת. כך שאיני אומר קבלו דעתי, אלא כל הרוצה ינסה את העצות שכאן, ואם הועילו לו (כדרך שהועילו כבר לרבים) מה טוב.

תוכן העניינים

פרק א - כיצד מפיקים קולות מן השופר

- 1 קול השופר אינו נובע מנשיפת האויר..... 1
- 1 קול השופר הוא קול הנובע מרעידת השפתיים..... 1
- 1 כיצד יוצרים את רעידת השפתיים..... 1
- 2 נשיפה בלחץ חזק מקלקלת את קול התקיעה..... 2
- 3 ידיעה חשובה - שפתיים יבשות לא מאפשרות להשמיע קול תקיעה..... 3
- 4 כיצד להניח את השופר על השפתיים..... 4
- 5 עצם נפלאה לאחיזת השופר שנותנת שליטה מצויינת על הלחץ בשפתיים..... 5
- 5 ננסה לתקוע לפי הכללים שהתבארו..... 5
- 6 עצות נוספות, ובכללן כיצד ניתן למנוע כניסת רוק לשופר..... 6
- 7 סיכום..... 7

פרק ב - כיצד מפיקים את קולות החיוב - תקיעה שברים ותרועה, בצורה מיטבית

- 8 הסיבה שקשה להשמיע תקיעות 'ישרות'..... 8
- 9 הפתרון: שימוש בלשון כ'פקק' בתחילת התקיעה ובסיומה..... 9
- 9 אין צורך להאריך בתקיעה יותר מארבע שניות..... 9
- 10 הדרך להתרגל לתקיעות במשך קבוע..... 10
- 10 שברים..... 10
- 11 בתרועה יש להתרגל לעצירה מוחלטת של האויר בין קול לקול..... 11
- 11 יש לנעול את הקול האחרון של התרועה..... 11
- 12 תרגיל לקניית תרועה יפה בקצב אחיד..... 12
- 13 הערה חשובה: עיקר הקושי הוא בתרגול ענין 'נשימה אחת - ב' נשימות'..... 13
- 13 עצות חשובות להשמעת תרועה 'מתוך השבר' כדעת מרן הגר"ק..... 13

פרק ג - השופר, קנייה ושימור

- 14 שופר צריך הכשר!..... 14
- 15 פציעת השפתיים בשעת התקיעות ניתנת למניעה ע"י התאמת פה השופר..... 15
- 15 כלל ראשון - יש לבחור שופר שלדופן הפה יש עובי..... 15
- 16 כלל שני - שיוף הזוויות החדות בדפנות הפה..... 16
- 17 בחירת צורת פי השופר..... 17
- 17 לתקיעות ביתיות די בשופר מס' 3-4..... 17
- 19 לא כדאי לקנות שופר מתוך כוונה להתרגל אליו בעתיד..... 19
- 20 נקיון השופר ואחסונו..... 20

שלא ניתן להאריך בו). אם האויר משתחרר בנשיפה רצופה ולא נשמע צליל, הגבירו קצת את הלחץ בשפתיים או הפחיתו את לחץ הנשיפה, ברגע שייווצר איזון נכון, תגיעו לתוצאה המתוארת וישמע צליל רפרוף. צליל זה, הוא קול השופר. להסבר על התופעה, ראו הערה¹.

כעת, נסו לחזור על המצב הקודם, אלא שבמקום לנשוף אויר, עשו את ההיפך, נסו לנשום דרך השפתיים המהודקות. תגלו שמתקבל צליל דומה, והשפתיים רועדות ממש באותה צורה. לכן, גם באופן כזה ניתן להשמיע תקיעה².

¹ ההסבר לתופעה: באיזון נכון אנו שומרים על מצב שבו השפתיים סגורות והאויר המצטבר 'שובר' את השפתיים ויוצא, אך כיון שיצא האויר וירד הלחץ שבות השפתיים ונסגרות עד שהלחץ ישוב ויצטבר. תופעה זו חוזרת על עצמה במחזוריות ובמהירות גבוהה, דבר הגורם לרפרוף השפתיים.

ניתן לראות תופעה כזו בדיוק, בתריס המורכב בפתח ניקוז של שרשור מייבש הכביסה (ראה תמונה). בעת פעולתו התריס לא נשאר פתוח כל הזמן, השלבים מרפרפים. מובן, שאם נזרים בשרשור אויר בלחץ חזק [ע"י מפוח למשל], יתרוממו שלבי התריס ולא ירפרפו. להבנה זו חשיבות גדולה לתקיעה בלחץ נכון, וכפי שיתבאר בסמוך.

² ראיתי בשם אחד מפוסקי זמנינו שפסל תקיעה שתעשה כך, מדין הפך את השופר ותקע מצידו הרחב. מבלי לחוות דעה לענין הלכה, למיעוט הבנתי אין הדמיון עולה יפה, והנושם ומרעיד את שפתיו, קול השופר בוקע בדיוק באותו אופן שהוא בוקע כשאדם נושף ומרעיד את שפתיו, צליל הרעד בוקע מהצד הצר אל הצד הרחב. (דרך הצליל להתפשט לכל הצדדים, בדומה לאבן המושלכת למים ומייצרת אדווה המתפשטת בעיגולים לכל הצדדים).

אמנם, כשאנו תוקעים בשופר, השופר לוקח חלק משמעותי בנעילת השפתיים ויצירת הלחץ עליהן, וגם תוחם אזור מאוד קטן שרק בו נוצר הרפרוף, כך שהדבר מקל מאוד את המוטל על שרירי השפה.

נשיפה בלחץ חזק מקלקלת את קול התקיעה

מכאן נסיק מסקנה יסודית וחשובה ביותר: ישנם רבים שבשעה שמנסים לתקוע גישתם הטבעית היא למלא ריאותיהם אוויר, לנפח את הלחיים ולכווץ בנוקשות את שרירי השפה, ואת כל הלחץ האדיר הזה נושפים לתוך השופר. אם תצא תקיעה מטכניקה זו, היא לא תצא הודות לטכניקה אלא למרות הטכניקה. הרי לחץ אוויר גדול טבעו לפשק את השפתיים ולבקוע מתוכם ברציפות, סוג נשיפה כזה מבטל את רעידת השפתיים, ובאין רעד לא ישמע קול.

על כן התרגיל הראשון המומלץ למתלמד, הוא תרגיל קדם-תקיעה, תרגיל שאינו דורש שופר: על המתלמד להרגיל עצמו בנשיפת אוויר המפיקה צליל נמשך מרפרוף השפתיים. מומלץ מאוד לנסות לשנות את האיזונים: נעילת שפתיים ברפיון ונשיפת אוויר קלילה, או לחץ שפתיים חזק יותר וממילא נשיפה חזקה יותר. מי שיִתְּגַלֵּל שלב זה כראוי, יוכל בשלב מאוחר יותר לשלוט בקלות בעוצמת התקיעות שלו.

ידיעה חשובה – שפתיים יבשות לא מאפשרות להשמיע קול תקיעה

ב. וכאן מגיעה ידיעה נחוצה, בעלת חשיבות מרובה - ולפעמים אפילו קריטית - להצלחת התקיעות. נפגשנו לא אחת בבעל-תוקע שהכין את עצמו בכל חודש אלול, לא פָּחַת ממאה קולות בכל יום, התקיעות עלו לו בנקל כולם אהובים כולם ברורים, והנה בבא רגע האמת בעומדו אצל בימת בית הכנסת בראש השנה, הוא מגיש את השופר לפיו ולחרדתו ומפח נפשו לא בוקעים מן השופר אלא קולות רחישה ונשיפה.

לתופעה זו מספר סיבות פיזיות, שכולם נעוצות בתגובות גופניות למצב של מתח. אחת התגובות, ומפני חשיבותה נעסוק דווקא בה, היא שבעת מתח משחרר הגוף אנדרנלין, ואחת מתופעות הלוואי שלו היא שהוא מייבש את הרוק. בראש ובראשונה מורגשת

התגובה בשפתיים ההופכות מיידית ליבשות ונוקשות, דבר המפריע לתקיעות עד כדי הפיכתן לבלתי אפשריות, היות ושפתיים נוקשות אינן מרפרפות.

ועוד, השופר הוא עצם קשה שבאופן טבעי השפה שלו אינה סימטרית: אם נמלא שופר במים כשפיו כלפי מטה, וננסה ללחוץ את הפה אל משטח קשיח כמו זכוכית או פורמייקה, נדיר מאוד שנגיע למצב שבו יאטם השופר, כמעט תמיד נראה שהמים דולפים מפערים קטנים שלא נאטמו. כשאנו מנסים לתקוע, ישנה חשיבות עצומה לכך שתיווצר אטימה בין השופר לשפתיים, על מנת שהאוויר לא ידלוף לצדדים, שכן דליפה שכזו תשבור מיידית את הלחץ הגורם לרעידת השפתיים. איך יוצרים אטימה? בדרך כלל היא נוצרת באופן טבעי, רכות השפתיים והלחות שעל גביהן יוצרת אטימה.

בשעת לחץ, מתייבשות ומתקשות השפתיים, האטימה אינה נוצרת, האוויר 'בורח' ולחץ האוויר נשבר.

מה הפתרון אם כן? במצב כזה, אם ירטיב התוקע את שפתותיו ע"י העברת לשון לחה עליהן (ובמקרים של יובש קיצוני בפה ניתן לעשות זאת באופן מלאכותי, לטבול אצבע בכוס מים ולהעבירה על השפתיים³), ירגיש שיפור דרמטי, בדרך כלל הוא יצליח לתקוע תקיעה יפה וברורה, ואחר שנשבר מחסום התקיעה הראשונה, ניתן לקוות שמכאן ואילך ילכו התקיעות למישרין.

פעולה זו, של ליחלוח השפתיים לפני התקיעה, כדאי לקנותה כהרגל קבע, לעולם זו הדרך: לפני תקיעה, יש לוודא שהשפתיים לחות די צורכן.

והעיר בעל תוקע, שהוא מוצא תועלת בהוראה זו במיוחד לפני קול השבר הראשון [למנהג ליטא], הפותח באו ולא בטו.

³ אין זה מאמר הלכתי, אך למען הסר חשש נציין שאין בהרטבת השפתיים במים משום חציצה, וכך שמעתי מגדולי ההוראה.

כיצד להניח את השופר על השפתיים

ג. את השופר יש להגיש לשפתיים כך: אנו סוגרים את השפתיים בתנוחתם הטבעית [אין לשרבב את השפתיים קדימה!] ומהדקים שפה אל שפה בקלות. (צורת הסגירה היא אותה הצורה שהורגלנו לה בתרגיל הקודם, כשאנו מוכנים לנשוף ולרפרף את השפתיים). כעת אנו מגישים את השופר אל השפתיים הקפוצות באופן שאמצע רוחבו של פה השופר יקביל פחות או יותר לקו אמצע השפתיים, ולוחצים את השופר אל השפתיים. הלחץ צריך שיהיה משמעותי כדי ליצור אטימה, אך אין שום צורך בלחץ חזק, אדרבה, לחץ חזק יסב תחושת כאב בשפה ככל שהתקיעות תתקדמנה, ואם פיית השופר אינה מעובדת כראוי, הדבר אף יגרום לפציעתו של בעל התוקע. (להלן פרק ג' נסביר כיצד בוחרים ומעצבים את פיו של השופר, אם יקפידו על הכללים שיתבארו, אין סיבה שהתוקע יפצע את עצמו, מלבד מקרים נדירים כפי שיתבאר). הרב י. ג. שליט"א הוסיף מנסיונו, שאם לוחצים את השופר 'עד השיניים', כלומר, מצמידים אותו לשפתיים ולוחצים אותו קלות עד שמורגשת הצמדה קלה של השפתיים לשיניים, יתרום הדבר מאוד ליציבות השפתיים בעת התקיעה וישפר את התקיעות.

עצה נפלאה לאחיזת השופר שנותנת שליטה מצויינת על הלחץ בשפתיים

עצה נפלאה שמעתי בשם הרב יצחק שכטר (מומחה שופרות נודע). רוב התוקעים אווזים את השופר בחלקו הרחב ומצמידים אותו לשפתיים ע"י דחיקת היד לכיוון הגוף. התנועה הזו משמשת כמנוף לחץ חזק מאוד, כמעט כל תוקע יעיד אחר התקיעות שהלחץ היה גדול יותר ממה שהתכוון.

על כן מומלץ להתשמש ביד ימין רק לתמיכת השופר, היד אינה אחזת בשופר אלא משמשת כעין מדף שעליו הוא מונח, את הצמדת השופר לשפתיים מבצעים ביד שמאל הקרובה לשפתיים! (תנוחת החזקה נוחה היא כשהאצבע והאמה מעל השופר, הבוהן הקמיצה והזרת תחתיו). באופן זה השליטה על הלחץ טובה עשרת מונים, הדבר יקל מאוד על תחושת אי הנוחות הנולדת בשפתיים אחרי תקיעות רבות, ואפילו יציל מפציעות בשופר שפיו אינו מותקן כראוי.

ננסה לתקוע לפי הכללים שהתבארו

ד. כעת אנו מוכנים להתחיל בנסיונות התקיעה: נסו לשחזר את תחושת ה'פִּפְפִּפִּפִּפִּ' תוך נשיפת אויר שבוקעת את השפתיים בדיוק בנקודה בה מונח השופר. ונדגיש: נשיפת האויר אינה בדרך של סחיטת אויר ע"י הלחיים, נשיפה כזו לא ניתן להאריך בה יותר מחלקיק שניה, הנשיפה היא מהריאות, כאדם המצנן מרק חם, אלא שהאויר הננשף נתקל בשפתיים סגורות.

הצלחתם? נפלא. לא הצלחתם? נסו לשפר את אחד היסודות שהתבארו: במידה ואתם מבחינים שהאויר ננשף כולו לתוך השופר אלא שעולות ממנו קולות של נשיפה בלבד, הדבר מורה שהאויר אינו מרעיד את השפתיים. נסו להרטיב את השפתיים, להדק אותן יותר או להפחית את לחץ האויר הננשף. אם אתם חשים שהאויר 'בורח' לצדדי השופר, נסו לחזור ולהרטיב את השפתיים. אם האויר בוקע לא מהמקום בו מונח השופר על השפתיים, הרי זה אומר שהשפתיים אחוזות מידי בלחץ עם השופר, וממילא האויר בוקע מנקודה אחרת בה הלחץ שבין השפתיים חלש יותר. מצב כזה ניתן לפתור בקלות ע"י הנחת אצבע על השפתיים מצידי השפה עד מקום השופר. בעלי תקיעה רבים מאוד משתמשים בתנוחה זו.

עצות נוספות, ובכללן כיצד ניתן למנוע כניסת רוק לשופר

ה. ישנו מצב המתרחש בעיקר לתוקעים לפני ציבור, שמאימת הציבור מתרפים שרירי הפה ולא נוצרת נעילה טובה מסביב לשופר. הרב אברהם פרידמן שליט"א כתב לי עצה למצב זה, להגיש שתי אצבעות כעין התנוחה המשמשת לעישון סיגריות, להניח אצבע אחת מעל השפה העליונה והשניה תחת התחתונה, ובעזרתן ללפות את השפתיים.

ו. ממומחה לתקיעות שמעתי שיש להקפיד להחזיק את השופר בזווית ישרה (90°) ביחס לתוקע. אישית לא עמדתי על חשיבותה של הוראה זו ולא מצאתי בה תועלת, אך יתכן שאחרים ימצאו בה עזרה. בעל תוקע מובהק הסכים עם העצה, והוסיף לדייק שלא

השופר צריך להיות ישר, אלא **תעלת השופר**, יש לבדוק תחילה את זווית קידוח התעלה ולפי זה ליישר את השופר.

ז. אכן, במשך הימים מצאתי שיש תועלת רבה בהנחיה הזו, ומסיבה שונה.

תופעה מוכרת ומטרידה היא שופר המתמלא ברוק בעת התקיעות. הרוק מעמעם את צלילות קול השופר, וגם מקשה על השמעת תקיעות ישרות 'נקיות'. אין ספק שהתופעה אינדיבידואלית ותלויה בטבעו של התוקע, יש למשל כאלו שטוב להם שלא לקדש לפני התקיעות ומאידך יש אחרים שחובה שיקדשו וישתו לפני התקיעות. [אגב, מי שטבעו להרטיב את השופר טוב שיצטייד ביותר משופר אחד, וחשוב שיתאמן מראש על התקיעה בכל השופרות שכוונתו להשתמש בהם בראש השנה.]

אך עדיין יש יכולת לתוקע לשלוט על התופעה ולווסת אותה. רבים מהתוקעים, מנח הראש שלהם כפוף (סנטר לכיוון החזה) ואת השופר הם מחזיקים באותה זווית כפופה, כעין החזקת מקטרת. בתנוחה זו, הרי שנוזלי הפה נקווים באזור השפה התחתונה, ובאופן טבעי ימצאו את עצמם מובלים עד מהרה אל תוך השופר. לעומת זאת, תוקע שיקפיד על יציבת ראש ישרה (סנטר קדימה), וגם את השופר יקפיד להחזיק בזווית ישרה, בצורה זו נקווים נוזלי הפה בתחתית הלשון, ותהיה הפחתה דרמטית בכמות הנוזלים שתכנס אל השופר, וזה בדוק ומנוסה.

ח. התוקע מתוך ריאות מלאות, קל לו לייצב את לחץ האויר וכוחו נשמר. לכן לפני כל סדר כדאי לנשום נשימה מלאה, והתוקע בציבור טוב לו שינשום כך לפני השמעת כל קול [בזמן שהמקריא מקריא את הקול הבא].

נשימה זו יש להתרגל לעשותה דרך האף, שאם ינשום דרך הפה - אם יעשה זאת דרך השופר ישמע רחש מן השופר והדבר מפריע ומבלבל את השומעים, ואם ינשום שלא דרך השופר יהא עליו לחזור ולסדרו במקומו על השפתיים לפני כל קול.

ט. תופעה פיזית נוספת מתרחשת בשעת לחץ, לחץ הדם והדופק עולים, והנשימה הופכת מהירה וקצרה. מובן שקשה לתקוע במצב כזה, המהווה סתירה לעצה הקודמת. אמר לי

בעל תוקע שהתייעץ עם איש רפואה, ואמר לו שבעל תוקע שעומד לפני הקהל ומרגיש את הלחץ מטפס, עליו (להתעלם מהקהל הממתין), לנשום במודע ובסבלנות נשימות עמוקות וארוכות, וכשירגיש שהלחץ ירד, רק אז יתחיל לתקוע.

סיכום

לסיכום: הדרך להשמעת קול תקיעה היא: א. לנשום עמוק, ב. לייצב אצ הראש והשופר במנח ישר, ג. ללחלח את השפתיים, ד. להדק את השפתיים בלחץ קל-בינוני, ה. להניח את השופר כשפיו מכוון כנגד קו אמצע השפתיים, ולהצמיד אותו בלחץ קל אל השפתיים, ו. במידת הצורך ניתן להניח אצבע על השפתיים, ז. להפעיל לחץ אויר קל-בינוני בדרך נשיפה אל תוך השופר, באופן שירעיד את השפתיים הכלואות בפי השופר.

פרק ב

כיצד מפיקים את קולות החיוב -

תקיעה שברים ותרועה, בצורה מיטבית

הסיבה שקשה להשמיע תקיעות 'ישרות'

א. התקיעה המיושרת. המנהג הרווח בימינו, בפרט בקרב קהילות ליטאיות, הוא לצפות מבעל התוקע להשמיע תקיעות מיושרות בתכלית, בלא הבדל בצליל התקיעה מראשיתה לסופה. (כאמור אין זה מאמר הלכתי, אך נציין שרבנן קשישאי זקני פוסקי הדור לא חשו לשינוי בקול התקיעה, בוודאי לא לשינוי קל. הקפדה זו מיוחסת להנהגתו של המהרי"ל דיסקין זי"ע.) כדי להבין כיצד ניתן להשמיע תקיעה כזו, נקדים כיצד נשמעת תקיעה בלתי מיומנת כשהתוקע מתכוון להשמיע תקיעה מיושרת, ומה הסיבה לכך. תקיעה בלתי מיומנת נשמעת לרוב כך: קול השופר פותח בטון נמוך יחסית, הקול מתגבר ומתייצב

על טון גבוה יותר במשך כל התקיעה, כשסיום התקיעה נשמע כפתיחתה, הקול נחלש והטון יורד על לסיום התקיעה. הסיבה פשוטה: בתחילת יציאת האויר מן השפתיים עדיין לחץ האויר נמוך קצת, תוך כדי נשיפתו התוקע מייצב את הלחץ ושומר על רמת לחץ אחידה במשך כל התקיעה. כשמסיים התוקע, האויר אינו כלה באחת, אלא פליטת האויר נחלשת ומתמעטת בסדר הפוך מתחילת התקיעה.

הפתרון: שימוש בלשון כ'פקק' בתחילת התקיעה ובסיומה

כדי לפתור את הענין ישנה עצה פשוטה, להשתמש בלשון כ'פקק' הסוגר את פתח האויר בין השפתיים הכלואות בפי השופר. במצב זה ניתן להתחיל 'לתקוע', כלומר לייצר לחץ אויר המתאים לתקיעה, אלא שהלשון מונעת ממנו לבקוע את השפתיים. חלקיק שניה אח"כ, כשהלחץ הגיע לרמה הרצויה, יש לסלק את הלשון. התוצאה תהיה תקיעה שנפתחת בדיוק באותו טון בו תמשך התקיעה כולה.

נחזור על הפעולה בסדר הפוך בסיום התקיעה: כשהלחץ עדיין שומר על רמתו הקבועה נסתום את יציאת האויר ע"י הלשון, ורק חלקיק שניה אחרי שסתמנו את האויר נרפה את הלחץ.

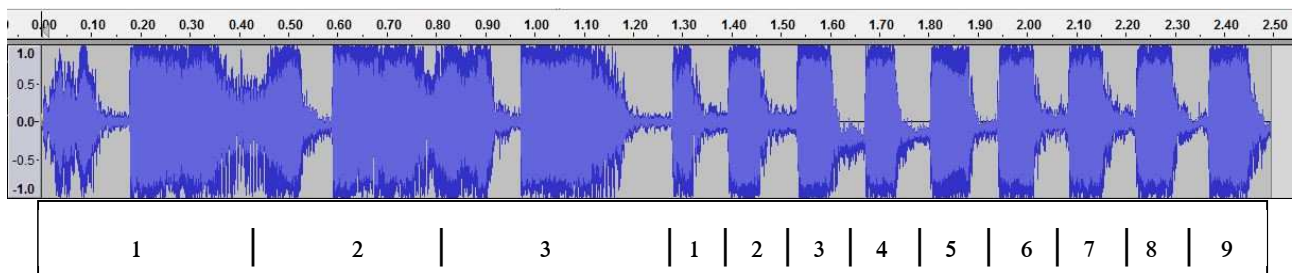
בדרך זו אנו 'גוזרים' את קטע הפתיחה והסיום מן התקיעה, ובעצם נותרנו רק עם החלק שבו רמת לחץ האויר אחידה, וכך גם קול התקיעה נשמע באותו טון בכל משך התקיעה.

אין צורך להאריך בתקיעה יותר מארבע שניות

ב. משך התקיעה. מצוי מאוד לשמוע בעלי תקיעה שמאריכים בתקיעותיהם הרבה הרבה מעבר לשיעור תקיעה. (אלו העושים זאת על פי הוראת חכם או מסורת מהוראת חכם, אין דברי אמורים כלפיהם.) תקיעות ממושכות מעייפות את התוקע ואת שרירי הפנים, ויתכן שהעייפות הזו תגרום להפרעה לקראת סיום סדר התקיעות, כפי שמלמדת המציאות.

ההוראה למעשה היא שמה שאמרו שיעור תקיעה כשיעור תרועה הכוונה היא לשיעור תרועה דחיובא, כלומר שיעור י"ח טרומיטין (או מעט יותר כפי שעולה מן השיטות השונות וכמבואר בארוכה בספרי הלכות תקיעת שופר), ואפילו אם הוא מאריך בשבריו ותרועותיו יותר משיעור זה אין צריך להאריך יותר בתקיעתו.

שיעור זה בשברים - תרועה כשהתרועה בינונית (כלומר תרועה שאינה מהירה במיוחד) אינו עולה על שלש שניות, גם אם נחשב את מרווח הזמן שבין השברים לתרועה. על כן, מי שיתרגל בתקיעות של 4 שניות, יצא מצל צילו של ספק. אדגיש: ארבע שניות אינן זמן מצומצם, במשך זמן זה יש כדי שברים ותרועה ברווח גדול. במדידה שעשיתי בתוכנה מדויקת, משך הזמן של שברים - תרועה בנשימה אחת כד' המ"ב, עמד על 2.495 שניות! (ראה בתמונת המוניטור).

שברים תרועה בהפסק נשימה מתארכים מעט, ובמדידה שערכתי נמצא שיעורם 2.67 שניות. גם הנושמים נשימה ארוכה יותר, לא סביר שיעברו משך ארוך מ3 שניות.

הדרך להתרגל לתקיעות במשך קבוע

רצוני להציע דרך בה יוכל התוקע (או המקריא) למדוד את אורך התקיעה: ניתן לתרגל ספירה במחשבה, (אחד, שתיים, שלש, ארבע...) בקצב קבוע. אחרי שמתרגלים לספירה הזו, ניתן למדוד עם שעון עצר ('סטופר') עד היכן סופרים במשך ארבע שניות (התוצאה תשתנה כמובן מאדם לאדם לפי קצב הספירה שתירגל כל אחד), ובזמן התקיעה להפעיל את הספירה במחשבה עד למספר שאליו מצא שהוא מגיע בארבע שניות לתקיעת תשר"ת. בתקיעות תש"ת ותר"ת, תקיעה בת שתי שניות יש בה שיעור תקיעה די והותר.

דרך זו עוזרת למתחילים, במשך הזמן מתרגלים לבצע שיעור תקיעה ראוי בלי צורך במדידה.

שברים

ג. קולות השברים. סגנון השברים ברוב תפוצות ישראל פותחות בהברת טו, ובשני סגנונות מוכרים, האחד שברים ישרים, שהם קולות ישרים קצרים: טוּוּוּ - טוּוּוּוּ - טוּוּוּוּ, והשני בתנועת הקול בצליל עולה, טו-או-טו-או-טו-או. בני ליטא וחניכי ישיבותיה נהגו לתקוע שברים בסגנון או-טו. שברים אלו נעשים לרוב בסגנון בהול ותכוף, עד שיש המסתפקים אם יש בכל שבר כדי ג' טרומיטין. ובמדידות שערכתי, מצאתי שיש יסוד לחשש אצל חלק מהתוקעים. יש שמפני חשש זה הנהיגו סגנון שבר הכולל שלשה הברות: טו-או-טו, שבו מוכח היטב בלי ספק שיש בשבר כדי ג' כוחות. למעשה, אפשר להשתמש ברעיון זה מבלי לשנות את סגנון צליל השבר, וכל השינוי יעשה בראשו של התוקע, שידמה לעצמו כאילו הוא משמיע קול או-או-טו, [ליתר דיוק: אוּוּוּטוּ], וכך יאריך השבר מעט יותר ויהיה בו שיעור ג' טרומיטין.

בתרועה יש להתרגל לעצירה מוחלטת של האויר בין קול לקול

ד. קול התרועה. קול התרועה מהווה מכשול בפני הרבה מהבאים להתרגל בעבודת התקיעות. ישנם אנשים שלשונם זריזה והתרועה עולה להם בנקל, אך סתם בני אדם אינם מוצאים בעצמם את יכולת התרועה כתכונה מולדת. נסיונות להתחיל לתקוע תרועות ארוכות מעייפות את הלשון וגורמות לה 'להסתבך', וקולות התרועה יוצאים חסרים ומקוטעים, לא תואר ולא הדר, אף לא ט' טורמיטין כדינן.

בהשמעת קול תרועה יש להתרגל להביא לאטימה מושלמת של האויר בין קול לחברו, כך תשמענה התרועות בחדות: טה - טה - טה... אטימה לא מושלמת תגרום לקולות להישמע יותר קרוב לטה - לה - לה... את האטימה מבצעים בעזרת הלשון הסותמת את דרך האויר, יש העושים זאת בהכאת לשון על השפתיים בחלקן שבתוך הפה, ויש

שעושים זאת בהכאה על השיניים. ככל שהאטימה וסילוקה לחילופין נעשים בתדירות גבוהה יותר כך תישמע תרועה מהירה ויפה יותר.

יש לנעול את הקול האחרון של התרועה

את הקול האחרון של התרועה יש להתרגל 'לנעול', כלומר לסיים את הקול ע"י סתימת לשון, כך הקול המסיים ישמע קצר וחתוך - טו טו ... טו טו טוט, ולא ישמע קול נמשך - טוּוּוּ. המסיימים בקול נמשך, פעמים רבות מושכים אותו יותר מקול טורמיט אחד, ובמשיכה מעט יותר מן הרגיל כבר נכנסים לשאלה של תרועה שהסתיימה בקול שבר.

תרגיל לקנית תרועה יפה בקצב אחיד

למיטב נסיוני, הדרך להרגיל את הלשון לקול תרועה היא על ידי תרגול של מקבץ בן שלש כוחות בלבד - טה - טה - טה, כך שוב ושוב, תוך שמירה על קצב אחיד, כלומר שמרחק הזמן בין הקולות יהיה זהה, ובנסיון להגביר את הקצב במידת האפשר. חשוב לציין שתרגול זה ניתן לעשותו גם בלי שופר.

אחרי תקופת תרגול, כשהגענו למהירות טובה כל אדם לפי ענינו, ניתן לעבור לתרגל שני מקבצים רצופים - טה - טה - טה, טה - טה - טה. על מנת להקל את המעקב ניתן להקשיב לקולות התרועה כאילו הן מבטאות שתי מילים, הראשונה טַטְט (במלעיל, הדגש הוא על ה' השניה), והמילה השניה היא טַטְט (במלרע, הדגש הוא על ה' השלישית), כך נוצרת 'תיבה' של שש קולות שאחריה קל לעקוב⁴. באופן זה מוסיפים בכל פעם מקבץ נוסף של שלש קולות עד שמגיעים לתרועה ברורה ויפה.

⁴ בצורה זו - אחרי תרגול מסויים - ניתן גם לעקוב בדיוק גמור אחר קולות תרועה ממושכים, אפילו אחרי מקבץ של עשרות קולות, היות וכל שש קולות (טַטְט - טַטְט) נספרות כפעימה אחת, והפעימה האחרונה שלפעמים אינה משלימה סידרה שלמה של שש קולות (כגון תרועה

מובן, שברגע שמשמיע האדם תשע כוחות יש בידו תרועה מהודרת, אך לא נוכל להתעלם מכך שרוב בני אדם אינם יודעים לכוון דעתם למנין הקולות האמיתי, ותרועה של תשע קולות נשמעת לאזניהם במקרה הטוב כתרועה של שבע קולות, על כן מומלץ להתרגל לתרועה שיש בה לכל הפחות 15 קולות⁵.

הערה חשובה: עיקר הקושי הוא בתרגול ענין 'נשימה אחת' – ב' נשימות'

ה. נשימה אחת – שתי נשימות. נושא זה שעניינו הוא ההפסק שבין שברים לתרועה, מוכר היטב לבעלי תקיעה, והאריכו בשיטות השונות בספרי ההלכות. אין בידי עצה אלא באתי לעורר תשומת לב: ההבדל בין השיטה הנקראת 'פחות מכדי נשימה' לשיטה הנקראת 'נשימה אחת ממש', או 'מריע מתוך השבר' (להבנת תלמידי ואחייני החזו"א וכפי שתקעו לפניו, בנוגע להבנת הגר"ק שליט"א ראה בסמוך), הוא הבדל עדין, ולדעתי זו הנקודה שדורשת את מירב התרגול עד שקונים מיומנות מספקת לבצע את ההבדל לאשורו.

חשוב מאוד: מי שעומד לתקוע בציבור במקום בו המקריא בקי בהלכה והציבור סומך על שיקול דעתו [כמצוי ברוב המקומות], יראה לו התוקע כחוב להקדים לשבת עם המקריא, ולהגיע להבנה ברורה מה סגנון השברים-תרועה לאופניו השונים: מה לדעת המקריא נקרא 'נשימה אחת', מה נקרא 'ב' נשימות', ומה נקרא 'נשימה אחת חזו"א'. [מצב שבו התוקע אינו יודע לכוון לדעת המקריא הוא פתח גדול לתקלות ועגמת נפש].

עצות חשובות להשמעת תרועה 'מתוך השבר' כדעת מרן הגר"ק

ו. מריע מתוך השבר לשיטת מרן הגר"ק זללה"ה.

של 22 קולות, שיש בה שלש פעימות בנות שש קולות ועוד מקבץ של 4 קולות), קל לשחזר את מנין הקולות שבה.

⁵ לדעתי גם אין צורך ביותר מקולות אלו או לכל היותר 18 קולות, אמנם רוב בעלי התקיעות המומחים מאריכים בתרועה עד מאוד מטעם שלא נודע לי.

ידועה דעת מרן הגר"ח ק' זללה"ה בדעת החזו"א, ש'מתוך' הוא כפשוטו, ולא די בתכיפה גמורה של השברים לתרועה אלא צריך שישמע שקול התרועה בוקע מסיומו של השבר. דבר זה קשה מאוד להולמו כיצד לעשותו, היות ובשברים הנהוגים בישיבות, או - טו, סיומו של השבר (ה'טו' שבסוף השבר) נמשך מעט יותר מקול תרועה, וגורם לשומע להבחין בחילוק ברור בין סיום השבר לתחילת התרועה. עד שגילה לי בע"ת מובהק ידידי הרב אברהם פרידמן שליט"א, מרגלית טובה, והיא שעל מנת להצליח בכך יש לשנות את 'תמונת הקולות' שבמחשבת התוקע, ועליו לדמות שקול השבר האחרון הוא חלקו הראשון בלבד, ה'או', אבל ה'טו' הוא כבר תחילתו של קולות התרועה: או-טו -- או-טו -- או -- טו-טו-טו-טו... (לתשומת לב, אין לטעות שהכוונה היא שאכן התרועה מתחילה בקול ה'טו' הראשון, קול 'טו' זה הוא אכן סיומו של קול השבר, אבל ההדמיה מסייעת לבטל ממנו את ההפסק הטבעי הנוצר בדרך כלל בין השבר לתרועה).

דרך זו היא כל כך מוצלחת, עד שסיום השבר מתעתע בשומע, וקשה לו להחליט אם שמע שלשה שברים שלמים. זו הסיבה שיש העושים שיטה זו עם ארבעה קולות שבר, כדי שודאי ישמעו שלשה שברים שלמים, עיין בספר אורחות רבינו על הנהגת מרן הקה"י.

הרב י. ג. שליט"א ציין שהוא רגיל לבצע שיטה זו בצורה שונה. כאמור, הסיבה שהשברים נשמעים חלוקים הוא בגלל ההבדל שבין הקול הקצר של סיומת השבר לתחילת התרועה. אמנם מי שיתקע שברים בסגנון טו - או, שבו אין קול קצר בסיום השבר, ובלא הפסק יחליף את הקול לתרועה, יווכח ששם נשמע השבר הדוק בצמידות גמורה לקול השבר, הדבר נשמע בבירור שאין שום סיום לשבר אלא תחילת התרועה מחליפה את השבר, ואין דרך להצמידה יותר מזה. על פי עיקרון זה נוהג הרב י. ג. להאריך מעט בסיומת השבר: אם שבר רגיל ניתן לתארו כך - אואוטו, אזי את השבר השלישי יש להשמיע עם סיומת מתארכת - אואוטואו, ואז להחליף את הקול לקול תרועה, ולדעתו גם קול זה נחשב ל'מתוך השבר' גמור.

פרק ג

השופר

כשרות

שופר צריך הכשר:

א. הקונה שופר צריך שיקנה דווקא כזה שיוצר בפיקוח כשרותי, או כשמכיר את היצרן וסומך עליו. תהליך יצור השופר כולל עיוות צורתה הטבעית של הקרן בעיקר כדי לאפשר קדיחת תעלה מפיה עד לחללה הטבעי וכן כדי ליפותה ולשפרה לפי ראות עיני היוצר, ובנקל יכול השופר להסדק או להנקב תוך כדי התהליך. יצרני שופרות שאינם אמינים ימהרו לסתום את החור בדבק אפוקסי ולשווק אותו במחיר מלא. יש עדויות על שופרות המיוצרים בחו"ל ששם הדבק הוא חלק בלתי נפרד מסדנת היצור, והיוצר מחזיק את הדבק בחיקו לשימוש מיידי.

למרבה הצער גם שופרות עם תו כשרות צריך לברר היטב על סמך מה ניתנה הכשרות, בעיני ראיתי שופרות מיובאים ב'פיקוח כשרותי' שנמצאו בהם נקבים ודיבוקים, ולגודל האירוניה באחד מהם היה נקב ארוך מתחת למדבקת ההכשר!...

אפשרות נוספת היא להביא את השופר למומחה אמין - בדרך כלל יצרן שופרות בעצמו - שומר תומ"צ ובעל נסיון, שיוכל לעקוב אחרי המרקם של השופר ולזהות סתימות דבק אם ישנן כאלה. ישנן ועדות כשרות המפרסמות עם פרוס הימים הנוראים את האפשרות להביא שופרות לבדיקה אצל מומחה שהוכר כמוסמך בתחום.

צורת הפה האידאלית שתביא לתקיעות טובות ולא תגרום לפציעת השפתיים

פציעת השפתיים בשעת התקיעות ניתנת למניעה ע"י התאמת פה השופר

ב. מניעת הפציעות. ישנה תופעה מוכרת בקרב התוקעים: בעיצומו של היום הראשון נפצעות שפתי התוקע ומכאן עד סופן של התקיעות שביום השני כל תקיעה זקוקה לרחמים מרובים, התוקע מנסה לשנות את מיקומו של השופר למקומות שלא התרגל להם, וההצלחה היא למחצה שליש ורביע וכו' וכו'.

הדבר נפוץ כל כך עד שאנו מוצאים דיון הלכתי אם מותר לתוקע כזה לתקוע בראש השנה או שהוא פ"ר שיחבול בעצמו.

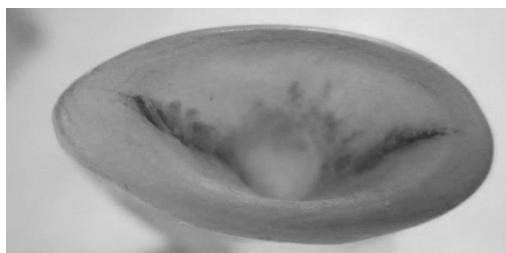
למיעוט הבנתי, כל הענין אינו גזירה שאין דרך לפעול נגדה, ובחירה נכונה של צורת פיו של השופר תמנע לחלוטין מצב של פציעה, [למעט מקרה לא מצוי, כדלהלן].

כלל ראשון – יש לבחור שופר שלדופן הפה יש עובי

בדיקת פיו של השופר יש בה שני שלבים.

1. יצרני השופרות, אחרי קדיחת התעלה מקצה הקרן (במקום שממנו יתקעו בסופו של דבר) לחלל הפנימי הטבעי הקיים בשופר אחרי שהוסרה זכרותה של הקרן, מעצבים את הפה ומרחיבים את חלל הפיה בצורת קונוס, כעין משפך הפוך. יצירת הקונוס נעשית ע"י שתי פעולות, האחת היא שיוף החומר של הקרן והשניה היא דחיקת דפנות הפיה כלפי חוץ.

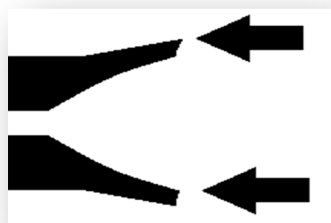
פעמים רבות, קדיחת הקונוס גורמת שעובי הקרן במקום הפיה קטן מאוד, ונוצרת לה שפה חדה. שפה שכזו, כשתדחק אל הפה, וביותר בשעה שהיא נלחצת אל הפה בכח (כתוצאה מאימת הציבור), קרוב הדבר שתפצע את התוקע. שופר שכזה אין לו תקנה עד ש'יבנו' לו פה מחדש.

על כן יש לבדוק את עובי שפת פי השופר, ואם אין בו עובי של 2 מ"מ סביב סביב, רצוי שלא להשתמש בו, ובוודאי שלא רצוי לקנות שופר כזה.

כלל שני – שיוף הזווית החדות בדפנות הפה

2. גם שופר ששפתו עבה די הצורך, עדיין יתכן שזווית החיתוך שלו אינה ישרה אלא העובי עשוי באלכסון בחלקים מן ההיקף, כלומר, בחלק משפת פי השופר ההיקף החיצוני גבוה מההיקף הפנימי (שהוא בס"ה במרחק 2 מ"מ ממנו), או להיפך, הקצה

הפנימי גבוה יותר מזה החיצוני (מצב לא מצוי כל כך). גם שופר כזה יוצר לחץ על השפה בנקודות ה'גבוהות' הללו והתוקע עלול להיפצע, ובדידי הווה עובדה שהייתי נפצע משופרי אחרי השמעת כמה עשרות קולות.

למצב זה פתרון פשוט, אותו למדתי מידידי הרב וולפבער מרמור שליט"א: נוטלים נייר זכוכית עדין ומשייפים את פי השופר, תחילה כנגד כל השטח כדי להגיע למצב שבו השפה בגובה שווה בכל היקפה, ולאחר מכן משייפים בעדינות את זווית השפה החיצונית והפנימית ומעגלים אותן, ובזה הבעיה אמורה להיפתר לחלוטין: שופר ששפתו עבה, זווית החיתוך שלו ישרה וקצות השפה מעוגלים, לא יפצע את התוקע בשום מצב שהוא.

אכן, שמעתי מהרב משה ננציקי [יצרן שופרות, בנו של אומן השופרות הנודע הרב דוד ננציקי ז"ל, שהפיק שופרות אדירים], שישנם אנשים שמאמץ התקיעות גורם לנימי דם בשפתותיהם להתפוצץ, והשפתיים יפרישו דם. לאחד כזה לא תעזורנה העצות הקודמות, ועליו לבחור שופר בקוטר פה שמאמץ פחות את שפתותיו.

בחירת צורת פי השופר

ג. גודל פי השופר וצורתו. לכל שופר צורה משלו ולכל פה של שופר צורה משלו. ישנם פיות בקוטר משתנה, מהם פיות גדולים יותר ומהם קטנים. כמו כן גם צורת הפה אינה אחידה, כיום רוב השופרות מעוצבים בצורה עגולה, ומקצתם מעוצבים בצורת אליפסה. הבחירה בין הפיות השונות היא על בסיס התאמה אישית, על התוקע להתנסות בצורות פה שונות עד שיבחר לעצמו את העיצוב הנוח לו ביותר.

ישנם חנויות יעודיות לשופר, בדרך כלל מוכר בחנות כזו צבר די ידע כדי להקשיב לנסיונות התקיעה של הקונה ולהמליץ על מבנה הפה הנכון.

מי שמתאים לו יותר פה אליפסי וברשותו פה מעוגל, אם ישרה את פי השופר מספר דקות במים חמים, יוכל לפחוס את העיגול ולקבל פיה אליפטית, אבל טוב יותר שיגש למומחה לדבר, שכן מדובר בפעולה עדינה וטעות בה יכולה להזיק לשופר.

קניית שופר

לתקיעות ביתיות זי בשופר מס' 3-4

ד. הרוצה לקנות שופר לתקוע בו בציבור, אחרי שיקנה שליטה גבוהה בטכניקת התקיעות, יש מקום להעזר במומחים לשופרות שיתאימו לו שופר העונה לצרכיו, הן בקלות התקיעה, הן בחוזק הקול, הן באספקת האויר הנדרשת להפקת קולות ארוכים, ובהחלט ניתן לשקול לשלם על כך מחיר גבוה משמעותית. [ה'מבינים' מוכרים שופרות לפי איכות, בשעה שבחנויות נמכרים שופרות לפי גודל, כשאין כלל הלימה בין גודל השופר לאיכותו, יתכן מאוד ששופר קטן יהיה טוב בהרבה משופר גדול ממנו, שופר מספר 4 יכול לעלות באיכותו עשרת מונים על שופר מספר 6 ויותר.]

אכן כל זה אינו נחוץ כלל למי שרוצה להחכים בתקיעות כדי להוציא את בני ביתו בשעת הצורך, ואדם כזה שיקנה שופר במחיר יקר ואפילו יקר מאוד, לרוב לא ידע בכלל לנצל

את האיכות של הכלי המצויין שקנה⁶. יתירה מכך: מידי שנה אני פוגש אברכים שרצו ללמוד לתקוע, הלכו וקנו שופר יקר, במחירים של אלף ₪ וכפול מזה. ובכן, שופר 'קל תקיעה' הוא קל למי שיודע לתקוע. הוא לא מקנה למי שאינו יודע לתקוע נכון את היכולת לעשות זאת. עבור אלו, קניית שופר במחיר יקר, היא הוצאה מיותרת שאין בה שום תועלת.

באופן כללי ניתן לומר, ששופר מס' 4, ואפילו מס' 3 כבר מתאים לרוב התוקעים הפרטיים שירגילו עצמם בדרך שהסברתי [יש לבחור שופר שקוטר פיו אינו קטן מידי, שופר כזה דורש מיומנות גבוהה יותר], אך שופר קטן מזה, לרוב התעלה שלו (הקדיחה מפי השופר לחללו הטבעי) קצרה, והדבר מקשה על התקיעות⁷.

לא כדאי לקנות שופר מתוך כוונה להתרגל אליו בעתיד

ה. מי שעומד לפני קניית שופר לראשונה בחייו, טוב יעשה אם לפני הקניה ישיג שופר בהשאלה ויתרגל את טכניקת התקיעות שלו, כך יוכל בשעת הקניה 'להרגיש' איזה שופר מתאים לו ומאפשר לו לתקוע בקלות. [מי שאינו משיג שופר להתאמן עליו, יוכל לעשות זאת עם חתיכת צינור רגיל, הטכניקה זהה ממש].

⁶ דוגמא לדבר: הרוצה לקנות חלילית 'כדי שיהיה בבית' אבל אינו בעל מנגן, לא ידע להבדיל בין חלילית עץ ב100 ₪ לזו העולה 3,000 ₪ ויותר.

⁷ תעלה ארוכה מסייעת ליצור לחץ קבוע בשפתיים ולשמור על המצב המרפרף שלהן, היות והאוויר היוצא אל הקונוס ניתקל בהצרה, ונדחק אל התעלה, (ניתן לדמות זאת לפקק תנועה שנוצר כאשר סוגרים כביש רב מסלולי ומותירים בו מסלול אחד פתוח). הכניסה הזו, והלחץ הנמשך עד שהאוויר יוצא מהתעלה, תורמים ללחץ אחיד בצד החיצוני של השפתיים, דבר שתועלתו רבה כמבואר. מצב זה מתקיים בתעלה ארוכה, אבל בתעלה קצרה הלחץ משתחרר מיד.

לא מומלץ לקנות שופר על סמך ההנחיות וההמלצות של המוכר המסביר לנו באיזו תנוחה בדיוק עלינו לעמוד וכיצד להחזיק את השופר, כיון שאחרי הכל - למרות שהעצות אכן נכונות ומצויינות - המוכר לא מגיע איתנו הביתה, וסביר להניח שלא נצליח לשחזר את התנוחה המדויקת וכו'. בא אלי פעם ידיד שהתמנה לתוקע בבית הכנסת המקומי, והלך ורכש כמה ימים לפני ראש השנה שופר יקר מאוד בחנות שופרות מובחרת, ומספר בצער שבחנות הצליח לתקוע תקיעות עצומות, אבל בבית למפח נפשו הוא לא מצליח לתקוע בכלל. התברר שבחנות עמד המוכר המקצועי והעמיד אותו בתנוחה מאוד מסויימת שבה התקיעות באמת יוצאות מן הכלל, אבל זו לא תנוחתו הטבעית של התוקע, וידרשו לו אימונים רבים לקנות את היציבה הנכונה. לכן טוב לקנות שופר 'באשר הוא שם', שופר ש'עובד' לנו גם לפי מיעוט ידיעותינו בשעת הקניה, ואם אחר נצליח לשפר דברים, ודאי לא יזיק.

הרב שמעון בוקסר שליט"א בספרו המצויין 'שופרא דשופר' [ספר מקיף בסידור נפלא, הן בפן ההלכתי והן בפן המעשי], ממליץ לערוך בדיקה ראשונית לשופר ולנסות לתקוע בו תקיעה ארוכה של 10 שניות, רק שופר שהצלחנו לתקוע בו תקיעה כזו בקלות יחסית, אפשר להביא בחשבון את קנייתו.

נקיון ואחסון

נקיון השופר

ו. שופר מקבל ריח לא נעים במשך הזמן. ישנן שיטות ניקוי המבוססות על נוזלים אלכוהוליים, והסיבה העיקרית היא שהרטיבות היא אויב טבעי של שופר טוב, ומסוגלת בטווח המידי לעמעם את קולו, על כן משתמשים בנוזל אלכוהולי הממהר להתנדף. אמנם, ניתן להמנע לחלוטין משימוש בנוזלים. לסילוק ריח לא נעים ניתן להכניס חתיכת תפוח אדמה חי בצידו הרחב של השופר, לעטוף אותו בניילון למשך לילה שלם, והריח יעבור (שמעתי ממומחה השופרות הרב צבי גריינימן שליט"א).

לניקוי תעלת השופר ממשקעים המצטברים בו ניתן להשתמש במוט הברגה (מין בורג באורך מטר, בלי ראש. ניתן להשיג בכל חנות מוצרי בנין - טמבור, יש לבחור למוט בעל

הקוטר הדק ביותר ולנסרו לגודל 30 ס"מ בערך) בקוטר שנכנס בקלות אל התעלה, ולשייף איתו בעדינות את התעלה.

אחסון השופר

את השופר יש לאחסן במקום מוצל ששולט בו אויר ואינו צובר לחות המקלקלת את קול השופר. [יתירה מזה, כבר היו מקרים ששופרות התליעו כיון שהיתה בהם לחות, שכן אין לשכוח שהשופר הוא בסופו של דבר חומר אורגני העלול להרקיב.]

וּתְקִיל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן סֵדֶר תְּקִיעָתוֹ

